

Miran Hladnik
Filozofska fakulteta, Ljubljana
UDK 821.163.6(091)"20"

Perspektive slovenske literarne zgodovine

Jamstva za preživetje literarne zgodovine v digitalni prihodnosti so: digitalizacija literarne dediščine, spletna dostopnost literarnih novitet in literarnovednih objav, angažma študentov pri infrastrukturnih delih v stroki in s tem skupinsko avtorstvo na Wikipediji, Wikviru in drugih podobnih spletiščih, ki delujejo pod licenco *creative commons*. Prihodnja literarna zgodovina bo bolj kot dosedanje javna, mednarodno vpeta, interdisciplinarna, dosedanji ideal zgodbenosti, ki ga vsebuje zahteva po veliki sintezi, pa bodo nadomestile podatkovne zbirke in orodja za njihovo uporabo.

digitalizacija, wikiji, prosti dostop, skupinsko avtorstvo, množenje

The guarantees for the survival of literary history in the digital future are: the digitalisation of the literary heritage, online access to new literary works and publications on literary studies, and student involvement with infrastructural work in the field involving shared authorship in Wikipedia, Wikivir and similar websites that operate under a creative commons licence. The literary history of the future will be more public, more international and interdisciplinary, while the ideal of fictionality, which demands literary-historical synthesis, will be replaced by databases and tools for their use.

digitalisation, wikis, open access, distributed authorship, crowdsourcing

Humanistika ima pogled uperjen v preteklost, da bi v njej razbrala navodila, kako se obnašati v prihodnosti. Od literarnih del, še bolj pa od avtorjev literarnih del, ki jih obravnavamo v šoli, pričakujemo, da nam pokažejo »daljo in nebeško stran«, ¹ in avtorji sami radi prevzemajo vlogo nacionalnih bardov, socialnih razsodnikov in prerokov. Zgledujoč se pri njihovem preroškem obnašanju, si tudi literarni zgodovinarji včasih domišljamo, da za razliko od manj načitanega dela populacije vemo za pravo pot, če že ne za cel narod, pa vsaj za njegovo literaturo: napovedujemo, v katero smer bo zaplul »osrednji« ali »razvojni tok« literarnega ustvarjanja, in tiščimo v ospredje tiste literarne pojave, ki imajo po našem težu za prihodnost ali, kakor radi rečemo, ki bodo »prestali časovni preizkus«.

S fantazmami te vrste so v ostrem nasprotju glasovi od drugod, ki trdijo, da se naše življenje spreminja tako zelo hitro, da ni človeka, ki bi v tem trenutku zmogel napoved, s čim si bodo čez pol stoletja služili kruh pravkar rojeni prebivalci planeta, kaj šele da bi predvidevali, kakšno literaturo bodo brali, ali bodo sploh brali, ker bodo knjige le poslušali ali jih celo gledali, sooblikovali njihove zgodbe in v njih nastopali.

Slovenska družba je zanimiva mešanica previdnega, konservativnega obnašanja in vitalnih, tveganih odločitev v zgodovinsko prelomnih časih, ki je populaciji na tem delu globusa pomagala kulturno preživeti do današnjega časa. Zdi se nam (bolje: želeli bi), da nas ta izkušnja usposablja tudi za preživetje v prihodnosti, v iskanju nekakšne srednje poti med nevarnimi skrajnimi možnostmi.

1 Iz Motta k zbirki *Čez plan* (1904) Otona Župančiča.

Vsaj kar se jezika tiče, so obeti dobri. Slovenščina je med tistimi 150–300 jeziki od skupaj okrog 6500 jezikov danes,² ki naj bi v prihodnosti edini preživel. Ne sodi sicer v prvo kategorijo, »cono udobja«, v kateri se nahaja 16 največjih jezikov na svetu, je pa že v drugi skupini 85 »vitalnih jezikov«,³ ki imajo zadostno število govorcev (2 mio. govorcev jo uvrščata med velike jezike) in vso potrebno jezikovno infrastrukturo, danes seveda digitalno, ki jamči preživetje. Eden od kriterijev za določanje preživitvene sposobnosti jezikov je Wikipedija: odločata število in kvaliteta gesel na njej; slovenska Wikipedija je s 140.000 gesli trenutno na 40. mestu.

Prihodnja usoda slovenske literarne zgodovine pa ni odvisna samo od jezika, ki ji daje ime, ampak tudi od tega, kakšna bo usoda njenega predmeta – literature. Literarne študije se namreč v nemajhnih meri ukvarjajo s sprotno literarno produkcijo, ki je za javnost tudi najbolj zanimiva. Vedno bodo potrebni tudi strokovnjaki za literarno klasiko, vendar je težko pričakovati, da se bo cela literarna zgodovina od osnovne šole do fakultet vrtela okoli nje (kako bi se le, ko pa je za večino strašno odmaknjena in dolgočasna). Precej zanesljivo lahko domnevamo, da bo literarna zgodovina spreminjala svoj značaj vzporedno s spremembami v literaturi. Spremembe se že dogajajo in so velike:

1. zelo narašča literarna produkcija (»saj že skoraj vsak piše«, »saj več ljudi piše kot bere«, »megalomanska produkcija«) in zaradi količinske neobvladljivosti spravlja literarnega zgodovinarja v obup;⁴

2. ni več ene literarne lestvice za kvaliteto, ampak ima vsaka interesna skupina svojo: mladinska, feministična, številne žanrske lestvice;

3. z digitalizacijo in pospletenjem kompletne literarne tradicije se ta kaže v drugačni luči kot skozi filter šolskih, antoloških in literarnozgodovinskih selekcij.

Del literarne vede zato že nekaj časa⁵ literaturo obravnava drugače, kot je bila navada v preteklosti:

1. namesto natančnega branja in interpretacije zgolj vélikih del (literarne smetane) skuša s t. i. oddaljenim branjem zajeti celotno literarno produkcijo, brez predhodne selekcije na bolj/manj pomembna besedila;
2. upošteva literarni sistem v celoti: ne le literarnega besedila, ampak tudi njegov kontekst (produkcijsko in recepcijsko dimenzijo, obdelave in prehode v druge medije);
3. pri pridobivanju in analizi besedil ter pri popularizaciji strokovnih dosežkov si pomaga z računalnikom;
4. meje stroke razpira v smer javnosti: na spletu vabi k sodelovanju vse zainteresirane, ne samo strokovnih kolegov; ker je med zainteresirano javnostjo največ študentov, nova paradigma osvežuje humboldtovski ideal znanstvene družine, ustvarjalne skupnosti učiteljev in študentov.

2 Katalog *Ethnologue: Languages of the World* navaja natančno številko 7105; skoraj 1000 jezikov ima manj kot sto govorcev.

3 András Kornai, *Language Death in the Digital Age*, Meta-Forum, Videolectures.net, posneto junija, objavljeno 9. 8. 2012.

4 Romaneska produkcija je bila 2012 desetkrat večja kot leta 1990, gl. grafikon 1 v članku Urške Perenič in Mirana Hladnika *Literarno nagrajevanje med kulturnim ritualom in strokovno objektivizacijo* (*Processing Literary Prizes: Cultural Ritual and Scholarly Objectivization*, *Slovene Studies* 34/1–2, 39–54).

5 O spremenjenih perspektivah literarne vede sem pisal od 1995 dalje, sintetično v članku *Kako je ime metodi*, *Slavistična revija* 49/1–2, 1–16.

Sicer pa se dozdeva (empiričnih podatkov za trditev nimam), da je večinsko stališče literarnih zgodovinarjev do prihodnosti mogoče strniti in povzeti z besedo **zaskrbljenost**, ki kaže na nezaupanje v to, kar se nam dogaja. Nezaupanje izvira iz naše neudeleženiosti (ali zaradi nezadostne udeležbe) pri projektu prihodnost. Prihodnost se nam dogaja, namesto da bi jo načrtovali in soustvarjali. S prihodnostjo se soočamo s figo v žepu, previdno, vedno pripravljeni na umik. Kot da je pot v prihodnost zadeva drugih, ne pa naša, kot da nočemo prevzeti odgovornosti za svojo bodočo usodo, češ če bo šlo kaj narobe, pa vsaj krivi ne bomo.

Taka drža je neproduktivna in sploh nevredna. Razložljiva je s slabimi zgodovinskimi izkušnjami, ni pa opravičljiva. Če izhajamo iz kulturpesimističnega »spoznanja«, da se slej ko prej vse sfiži, pomeni, da nismo sposobni dojemati sveta zunaj in preko meja svojega drobnega individualnega življenja, ki se vedno konča s smrtjo in nam služi kot metafora vsega. V preteklosti res ni bilo veliko priložnosti za pozitivni angažma slehernika – privoščili so si ga le redki privilegirani, geniji različnih profilov: umetniki, intelektualci, znanstveniki, prosvetljeni oblastniki –, kar je prispevalo k stališču, da posameznik »ne more ničesar spremeniti« in da se angažma »ne splača«, danes pa ima človeštvo po zaslugi tehnologije in demokratizacije morda prvič v zgodovini priložnost za kreativno participacijo pri utopičnih socialnih projektih. Kulturpesimizem oz. črne vizije prihodnosti, ki so globoko zasidrane med humanistično inteligenco in so prepoznavne po trditvi, kako je položaj povprečnega posameznika »čedalje slabši«, je v svojem jedru protihumanističen, če humanizem definiramo kot zaupanje v hotenje in zmožnost človeka za pozitivno urejanje življenja in sveta. Seveda se lahko sfiži še tako plemenit projekt, vendar je nezaupanje v dobre namene posameznikov, ki prevzemajo pobudo mimo inertnih družbenih mehanizmov in inštitucij, nevarno in civilizacijsko destruktivno početje.

V članku *Literarna zgodovina danes*⁶ sem naštete spremembe ilustriral z novim, seznamskim dojetjem sveta, ki obeta nadomestiti ali dopolniti koncept vélike literarnozgodovinske zgodbe, in z rastočim pomenom podatkovnih zbirk. Naloga literarne zgodovine je zdaj namesto oblikovanja velike razvojne zgodbe, ki se je uspešno izkazala pri razlagi preteklih obdobj, ob aktualni produkciji pa je nemočna – registriranje in katalogiziranje novih izbirnih možnosti (žanrskih, slogovnih, sporočilnih, avtorskih, medijskih itn.). To je literarna zgodovina počela tudi že prej (pomislimo samo na bibliografsko podlago literarnega zgodovinopisja) in ne gre za kakšno popolnoma novo zadolžitev, spremenila so se le prednostna razmerja: v prihodnje bo skrbništvo nad literarnimi sezname zadostno osmišljalo eksistenco literarne zgodovine. Glavni žanr literarne zgodovine 21. stoletja ne bo več velika razvojna sintetična pripoved, ampak bodo to podatkovne zbirke.

Razvitost strok smo navajeni meriti s stopnjo njihove profesionalizacije: z inštitucijami, službami, projekti, publikacijami. Ker vsa ta mašinerija ni več sposobna obvladovati naraščajoče produkcije, profesionalizacija počasi izgublja vlogo indikatorja razvitosti, tako na področju literarne produkcije kot literarne vede: status svobodnega pisatelja ni jamstvo literarne kvalitete romanopisca in služba v okviru literarnovedne inštitucije ni nesporna garancija verodostojnosti izjav literarnega zgodovinarja. Na sceni se pojavljajo novi akterji in po desni prehitevajo obstoječe »predstavnike«

⁶ Slovenska literarna zgodovina danes, *Slavistična revija* 61/1, 315–27; Slovene Literary History Today, *Slavistična revija* 61/1, 329–41.

strok. Neetablirana literatura, neodvisna od državnih seskov, prostodušno prehaja na sodobnejše načine distribucije (e-format, bralski krogi na Facebooku ipd.), šolarji, dijaki in študenti pa pri iskanju literarnozgodovinskih informacij najprej naletijo na gesla v Wikipediji, ki so jih ob inertnosti profesionalcev napisali zavzeti laiki.

Prihodnost literarne vede bo digitalna ali pa je ne bo. Digitalizirajo se literarni muzeji, arhivi, rokopisi, kompletna knjižna in časopisna dediščina in vse to ne more ostati brez vpliva na naše delo. Živ zgled tega, kar moramo početi, če hočemo svoji stroki literarni vedi in njunima ekspoziturama literarnemu pouku v šoli in literarni kulturi v javnosti, če želimo vsem trem dobro v prihodnosti, ponuja **Wikipedija**. Nič ne pomaga profesorsko zgražanje nad prakso dijaškega plonkanja iz Wikipedije, veliko primernejše kot prepovedati uporabo Wikipedije bi bilo naročiti pisanje (prevajanje, prirejanje) člankov zanjo, saj je prav od prisotnosti na Wikipediji odvisno naše mesto na lestvici kulturno razvitih. Wikipedija je izrinila s scene nekoč znamenito enciklopedijo Britannico,⁷ pa bi se učitelji bodli z njo kot don Kihot z mlini na veter! Stroke, ki iz občutka samozadostnosti ne bodo izkoristile enkratne priložnosti za lastno promocijo skozi ta medij, ogrožajo svojo prihodnost. Učitelji, ki vreščijo, kako slabe so informacije na Wikipediji, so za tako stanje soodgovorni in sokrivi, ker napak, ki jih opazijo, ne popravijo.

Za daleč naprej ni pametno napovedovati ničesar, saj nimamo pojma, kako bodo živele generacije za nami. Lahko pa napovedujemo bližnjo prihodnost, na katero sklepamo iz tistih naših trenutnih strokovnih početij, ki jim pripisujemo perspektivno vlogo, to pomeni, da se nam zdijo v skladu s prihodnostjo oz. da tvorno prispevajo k zamišljeni prihodnosti. Wikipedija nam odstira pogled v tako idealno zamišljeno strokovno prihodnost. Ozavešča nas o glavnih spremembah, ki smo jim pravzaprav že priča, to pa so: **javna dostopnost** vsega strokovnega znanja, množično avtorstvo, deprofesionalizacija, mednarodna vpetost, interdisciplinarnost.

Zadnja leta so ozaveštila nujo po javni dostopnosti informacij in s tem tudi javni dostopnosti strokovnega znanja.⁸ Mišljena je seveda takojšnja, to je spletna dostopnost, in v primeru t. i. odprtih vsebin tudi možnost poseganja v javno dostopne informacije ter možnost njihovega preoblikovanja. Zahtevati informacijo zastonj postaja vedno bolj normalno in samoumevno, biti informiran je ena izmed osnovnih človekovih pravic, saj si le od informiranega, izobraženega, načitanega člana skupnost lahko nadeja odgovornega in k skupni dobrobiti usmerjenega delovanja. Na praktični ravni pomeni sledenje principu proste dostopnosti ukinitvev založb, ki so branik preživetega zaračunavanja za posredništvo pri distribuciji informacij,⁹ zavzemanje proti komercialnim »poslovnim modelom« v drugih znanstvenih segmentih in proti restriktivni avtorski zakonodaji.¹⁰

Javna dostopnost znanja predpostavlja zastonj objavljanje. Pričakovanje instantnega zastonj dostopa do člankov in knjig kolegov ob hkratnem pričakovanju honorarja za svoje delo ni vzdržno. Na znanstvenem področju honorarjev za objave že dolgo ni več in to bi bil lahko zgled za vpeljavo podobnih modelov tudi drugod. Predpogoj je zmanjšanje stroškov informiranja in prvi korak k zmanjšanju stroškov je prehod od tiska na zaslon. Drugi korak je selitev z zaprtih (komercialnih in

⁷ Poglavje Print version v geslu Encyclopædia Britannica, Wikipedia, the free encyclopedia.

⁸ Miran Hladnik, poglavje Prosti dostop v *Novi pisariji*, Wikiknjige, 2014.

⁹ Miran Hladnik, poglavje Založbe v *Novi pisariji*, Wikiknjige, 2014.

¹⁰ Miran Hladnik, poglavje Copyright v *Novi pisariji*, Wikiknjige, 2014.

inštitucionalnih) spletišč na javna spletišča. Javna spletišča (Wikipedija, Wikiknjige, Academia.edu, dLib itn.) imajo prostor za objavo zastonj, pogoj za vstop pa je večinoma objava pod licenco CC, ki omogoča nadaljnje svobodno razširjanje objavljenih informacij.¹¹ Prosvetljene skupnosti, ki jim je mar za blaginjo svojih članov, znanje producirajo in ga ponujajo zastonj.

Recimo, da bomo produktom kreativne jezikovne dejavnosti v prihodnosti še vedno rekli literatura. Želimo si, da ostane njena produkcija svobodna, neregulirana, spontana in raznolika. Če naj bodo njeni produkti pomembni za celo družbo in ne samo za njene elite ali ekskluzivne skupine – in to si v okviru socialnih utopij, ki nas vodijo, želimo –, morajo biti prosto dostopni. Prihodnost objavljajna si zamišljam v odsotnosti pravne regulative, imenovane *copyright*, ki je prva ovira prostemu dostopu. *Copyright* je danes škodljiv, ker intelektualne proizvode obravnava pod vplivom norm, ki veljajo za človekovo materialno lastnino. Prosta dostopnost literature pomeni njen izstop s trga in razumevanje literature kot javnega dobrega, ne pa kot tržnega blaga. Težko je reči, kako dolgo se bo dogajala »tranzicija« literature v sfero javnih dobrin (močan avtorski napuh literatov, ki vodi v nasprotno smer, nas včasih navdaja z obupom), toda zgledov je vedno več in so privlačni: kompletna literarna klasika je zastonj na Wikiviru in drugih javnih spletiščih, za objavo pod licenco CC, ki sprošča uporabo tekstov, se odločajo tudi posamezni sodobni avtorji. Slovenski državni organi bi morali, če bi verjeli, da literatura prispeva k življenjski kvaliteti državljanov, subvencije pogojevati z zahtevo po **javni dostopnosti** tekstov pod licencami CC, ne pa podpirati preživetih založniških tržnih mehanizmov. Leposlovnemu objavljanju bi bila lahko zgled praksa objavljajna rezultatov znanstvenih raziskav, ki jih financira EU in morajo biti javnosti dostopni na spletu zastonj. Besedila, ki jih zaradi avtorske zakonodaje nimamo na zaslону v digitalni obliki, ne morejo biti deležna izčrpne analize in enakopravno ter primerljivo obravnavana. Sodobni avtorji bi morali biti zainteresirani za takojšnje spletno dostopnost svojih besedil.

Skupinsko avtorstvo. Predmet stroke nezadržno raste, število inštitucij, raziskovalcev in publikacij za strokovno pokritje produkcije pa ostaja enako ali se celo krči. Upanje na proporcionalno povečanje kadra v prihodnje je iluzorno, ker česa takega ne določa predmet sam, ampak kvečjemu rastoči interes za predmet, tj. rastoče število študentov, tega pa se ne moremo nadejati. Tudi če bi do povečanja števila študentov prišlo, bi se to zgodilo po zaslugi manj stremljivega dela populacije, ki se pred desetletji sploh ni vpisoval na fakultete.¹² Nekateri kolegi upajo na predhodno filtriranje predmeta: kompetentni raziskovalci in akademski učitelji naj bi se lotevali samo gradiva, ki so ga prej izbrali kritiki, uredniki antologij, žirije za nagrade, šolniki in bibliotekarji, ki sestavljajo sezname priporočenih kvalitetnih del. Sam tak servis zavračam, ker me še kako zanima, kako je videti produkcija pri svojem izviru, in ker ne vem, kakšno naj bi bilo »ustrezno« selekcioniranje produkcije. Sploh je za znanstveni pristop nujno, da pride predmet raziskovalcu na mizo v originalni, nepotvorjeni obliki.

¹¹ Miran Hladnik, poglavje Creative commons v *Novi pisariji*, Wikiknjige, 2014.

¹² Danes študira polovica populacije med 19. in 24. letom starosti, okroglo 100.000, leta 1984 je bil vpis na fakultete več kot trikrat manjši, 28.000 (Urška Arsenjuk, *Mednarodni dan študentov 2012*, Statistični urad Republike Slovenije, 15. novembra 2012; Janja Komljenovič, Eva Marjetič, Držna Slovenija: Na poti v družbo znanja (publikacija 2/3): *Statistični podatki o visokem šolstvu*, Ljubljana: Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, julij 2010, 31, tabela 4).

Do neke mere pomaga razraslo produkcijo obvladati sprememba metode, tj. uvedba »oddaljena branja« namesto »natančnega branja«, ¹³ najbolj pa se zdi učinkovito raziskovalno animiranje tistega dela zainteresiranih, ki do zdaj ni bil dovolj izrabilen in je čakal ob strani, da mu strokovnjaki (učitelji, mentorji, raziskovalci, uredniki) prefiltrirajo literarnozgodovinsko materijo, mislim na študente. Soočenje študentov z izvirnim, grobim literarnim gradivom, ki ga naplavlajo digitalizacije starih knjig in periodike, naj bi prinesel v študijski proces spremembe: študente navaja na samostojno prepoznavanje in klasificiranje gradiva in na ravnanje z njim. V intenzivnem delu se na predmet navežejo, postanejo osebno odgovorni za njegovo digitalno eksistenco, ki jo vzdržujejo, in samozavestni. Do strokovnih avtoritet, vrličkarstva in zapiranja v slonokoščene stolpe razvijajo kritično distanco in ukinjajo ekskluzivizem resnic te ali one literarnovedne šole ali avtoritete. Novi akterji v stroki ne pomenijo pomnožitve veljavnih vzorcev avtorsko zaključenega, individualnega dela (več gesel in razprav), ampak vnašajo na sceno drugačen tip avtorske dejavnosti. Gre za distribuirano produkcijo (*crowdsourcing*), ko udeleženci ne prispevajo zaključenih spoznanj, ampak sodelujejo pri projektih, katerih narava je že od samega začetka skupinska (vpisi v podatkovno zbirko, dopolnjevanje in popravljanje obstoječih vnosov, dodajanje mozaičnih kamenčkov v zakladnico znanja). ¹⁴

Od 2007 dalje teče na Wikiviru študentski projekt korigiranja digitaliziranih knjig in časopisov. Razveseljuje vsakoletna ministrska podpora, ki vrača upe v prosvetlenski značaj oblasti. ¹⁵ Gradnja besedilne baze spada med **infrastrukturna podjetja v stroki**. To tehnološko in intelektualno nezahtevno početje je vendarle iz več razlogov pomembno. Študente, ki so navajeni pasivne udeležbe v študiju (učenje, reprodukcija znanja na izpitu, detekcija učiteljevega interesa in izpolnjevanje njegovih pričakovanj), animira za samostojno dejavnost, ki je sicer mentorsko vodena, vendar se pravi oblikujejo na podlagi njihovih izkušenj in izurjeni študenti so nagovorjeni, da predlagajo njihovo modifikacijo.

V prvem letniku vsak študent v okviru študijskih obveznosti uredi kratko besedilo. Tisti, ki jim je delo všeč in ki samopobudno uredijo še kaj več, lahko računajo na višjo oceno pri predmetu, najboljši med njimi pa se vključijo v plačljivi del projekta in si zaslužijo za počitnice. Popravljanje strojno prebranih besedil prinaša izkušnjo dejavnega poseganja v literarnovedno sceno in sodelavce kvalificira in opogumlja za zahtevnejše naloge. Sem spada oblikovanje metapodatkov (bibliografska oprema tekstov s podatki o avtorju, npr. iskanje pravega imena psevdonimnega pisca), oblikovanje avtorskega profila s seznamom njegovih del, povezovanje popravljenih besedil na Wikiviru z digitaliziranimi predlogami na dLibu, vključitev novih digitalizacij v zbirko digitaliziranega leposlovja ¹⁶ ter informiranje skupnosti o dosežkih.

Ambiciozni študenti se na slovenistiko vpišejo večinoma z namenom, da pod avtoritativnim mentorstvom pridobijo čim več znanj in se priučijo pravilom obnašanja v stroki. Ko vidijo, da je na voljo več pravil oz. več literarnovednih metodologij in da je težko reči, katera je ustreznejša, se

¹³ Angl. *distant reading* : *close reading*.

¹⁴ Miran Hladnik, poglavje Množični um ali pametna množica v *Novi pisariji*, Wikiknjige, 2014.

¹⁵ Sprva je bila letna subvencija 9.500 EUR za 4 mio. besed popravljenih tekstov, zdaj je padla na 5.000 EUR za 2,5 mio. besed letno.

¹⁶ *Slovensko leposlovje na spletu*, uredila Miran Hladnik in Mihael Simonič.

zmedejo. Študente nagovarjam k spremembi pričakovanj in k drugačnemu razumevanju njihove vloge: na univerzi naj ne bodo v vlogi vajencev, ampak naj se zavedo, da so neobhodno potrebni za literarnozgodovinsko pokritje sočasne literarne produkcije ter da so soodgovorni za pravila obnašanja in dnevni red v stroki. Če posežem po metafori s področja ekonomije: ne smejo imeti občutka, da so dninarji, ampak delničarji. Taka preobrazba v dojemanju svoje vloge je sorodna spremembam, ki jih prihodnjim generacijam brez zagotovljenih trdnih služb na ekonomskem področju prinaša koncept socialnega podjetništva, v okosteneli strankarski politiki vdor civilno-druženih iniciativ in v vsakdanjem življenju stapljanje realnega sveta z virtualnim ter prepletanje sfere prostega časa s službenim časom.

V tako zarisanem svetu se razblinjajo meje med vpisanim študentom in ostalimi literarnimi interesi in se razblinjajo meje med tistimi, ki jih zanima literatura, in drugimi humanisti. Prostor druženja so Wikimedijina spletišča, ki postopoma prevzemajo vlogo glavnega nahajališča vseh mogočih prosto dostopnih podatkov in izhodišča vsakega resnega strokovnega dela (če za slovenščino to še ne velja, pa velja za Wikipedije v večjih jezikih). Najbolj poznano izmed njih je Wikipedija. Glavnino gesel o literaturi so od leta 2002 dalje napisali ljudje, ki so literaturo spoznavali samo pri predmetu slovenščina v srednji šoli, sicer pa so iz drugih študijev in strok. Tudi potem ko smo akademski učitelji tam prevzeli pobudo (ne, ni šlo za sovražni prevzem, nasprotno, sodelovanje ljudi iz strok je na Wikipediji nadvse zaželeno), udeležba piscev iz drugih strok ni zanemarljiva.

Dogajanje ob literaturi na slovenski Wikipediji nakazuje, kakšna bo prihodnja kadrovska situacija v stroki. Označimo jo z besedo **deprofesionalizacija**, vendar ne v smislu naraščanja diletanizma in amaterstva, ampak kot krepitev vloge tistih posameznikov, ki niso varno spravljene po akademskih službah, ampak posegajo v stroko iz sosednjih ali čisto drugih strok.¹⁷ Intervencije od zunaj so včasih naporne,¹⁸ na dolgi rok pa ima stroka od takih posegov samo korist. Sklicevanje na strokovno avtoriteto (češ, stroka ima vedno prav) se ne spodobi več; čas in moči je treba investirati v pojasnjevanje zadev, ki se zdijo v stroki askiomatične, kar nazadnje ni slabo, ker sili v samorefleksijo in v poljudno formulacijo spoznanj.

Strokovna dejavnost bo vedno bolj **mednarodno vpeta**, spet po zaslugi in zgledu Wikipedije, ki omogoča takojšnjo primerjavo med nacionalnimi koncepti. Prihodnost v nasprotju s strahovi antiglobalistov, ki se bojijo utopitve manjših kulturnih entitet v dominantnih kulturah, vidim v rastoči vidnosti lokalno in nacionalno specifičnega. Tako izkušnjo nam je prinesla primerjava slovenskih gesel o planinski povesti, planinski literaturi, zgodovinskem romanu, feljtonskem romanu, kolektivnem romanu itn. z drugače zastavljenimi gesli v drugih jezikih. Presenetilo nas je, da v nekaterih velikih jezikih gesel sploh ni bilo. Na zabaven način se je nedavno pokazala vpetost nacionalnih tem v mednarodni prostor: slovensko geslo o Prešernu, ki ga je vandaliziral anonimni domačin, je vrnil v prejšnje stanje neki Tamilec.¹⁹

17 Trenutno je več meddisciplinarnega dela v jezikoslovju: Jure Zupan kot kemik in strokovnjak za nevronske mreže objavlja v *Slavistični reviji*, matematika sta Primož Jakopin in Moshe Koppel; slednji uči računalnik prepoznavati žanrsko pripadnost besedila in celo spol avtorja.

18 Prim. poskus oznake Prešerna kot kranjskega pesnika na angleški Wikipediji; dolga debata pod naslovom Prešernova nacionalnost (Wikipedija, februar 2013) se je končala z vrnitvijo gesla v stari format.

19 Shanmugamp7, France Prešeren: Razlika med redakcijama, Wikipedija 22. januar 2014.

V svetli literarnovedni prihodnosti vidim, kako bodo poleg tekstov v digitalni obliki literarnemu zgodovinarju na voljo popularna, lahko obvladljiva orodja za njihovo analizo: konkordančniki, za analizo frekvence besedja, za izpis oseb in njihovih relacij z drugimi, izpis dogajališč ipd.

Predavanje izkoriščam za ponovno povabilo k sodelovanju pri naši poti v prihodnost. Na Wikiknjige smo leta 2011 postavili kazalo načrtovane slovenske literarne zgodovine za obdobje med 1965 in 2015,²⁰ ki želi biti dokument naše pripravljenosti na to, kar prihaja: z maksimalno javno dostopnostjo, z odprtostjo za sodelovanje slehernega zainteresiranega, z vseobsežnostjo, z neekskluzivnostjo, z mednarodno vpetostjo in povezanostjo z drugimi kulturnimi sistemi in izraznimi praksami. Od tedaj dalje hibernira. Prihodnost mogoče zamuja? Je zavila kam drugam in je obšla naš podalpski prostor, ki živi raje iz idiličnega spomina na starosvetno literarno zgodovino? Želim si intenzivnejše vključenosti kolegov v wikijsko avanturo, saj v tem tipu dejavnosti vidim ključ naše prihodnje strokovne usode.

Prihodnosti se izmikajo inertne inštitucije in akterji, ki se ne znajo in nočejo odtrgati od preživetih modelov izmenjave informacij, tako od tiska kot od individualnega avtorstva in od omejevanja informacij. Tiskovne konference, na katerih se pojavita samo avtor in urednik (in mogoče še avtorjeva žena), predavanja brez obiskovalcev, revije z naključnimi bralci, društva z nič člani kažejo, da se jim spodmika življenjski smisel. Mogoče pa je bankrot preživetih form znanstvene komunikacije edini način za angažiranje vitalnih sil v stroki? Na dolgi rok bo preživelo samo to, kar se je sposobno vzdrževati samo iz sebe, imaginarni strokovni konstrukti, odvisni od državne opore pa bodo tiho zaspali.

Sklep. Naj predavanje zaključim vedro. Ne bojim se za prihodnost literature in drugih pojavov kulturnega užitka, ki bodo nadomestili literaturo, niti se ne bojim za prihodnost človeškega ukvarjanja s temi pojavi, ne glede na to, ali se mu bo reklo slovenska literarna veda ali kako drugače in ali bo spadalo v strogo znanost ali kam drugam. Prihodnost vidim svetlo in svetla je v njej tudi prihodnost ukvarjanja z literaturo ali z njenimi naslednicami. Težko je biti prerok v času pospešenih socialnih, kulturnih, ekoloških in celo bioloških sprememb, vendar je treba delati tako, da se bomo v svetu, ki prihaja, dobro počutili, in to čim dlje. To lahko dosežemo samo tako, da pri oblikovanju prihodnjega sveta tvorno sodelujemo, ne pa da s figo v žepu čakamo, da se nam prihodnost sama zgodi. Tvornost (kreativnost) pomeni tudi pogum za tveganje, za eksperiment z novim in nepoznanim in nikakor ne le ohranjanje obstoječega. Skupnosti, ki se iz previdnosti in nezaupljivosti ves čas raje pripravljajo na katastrofalni propad socialnih utopij (češ, saj smo vedeli, da jim ne bo uspelo), bodo kataklizmo morda res preživele, ampak o njihovi kulturi zgodovinarju ne bo kaj poročati, ker bodo kulturno preživele le v tistem pomenu besede kultura, ki ga uporablja agronomija, ko govori o poljščinah, ne pa kot civilizacija.

²⁰ Slovenska književnost 1965–2015, Wikiknjige.